

kad se prije čitanja evanđelja čini ophod sa svijećama i u tome svečanom hodu nosi knjiga do mjesta čitanja. Ponekad se u takvim prilikama tekst pjeva, kako bi se pridonijelo svečanosti trenutaka. Osim toga, prije samih čitanja, na samom početku mise, pjeva se ulazna pjesma kojoj je svrha da otvori slavlje.

Mišljenju da se misa čita, pridonio je i način obavljanja ovoga liturgijskog čina tijekom stoljećâ, kad se misa služila na latinskom jeziku; svećenik je čitao,

a narod je u misi vrlo malo sudjelovao. Tako su laici i mogli dobiti dojam da se misa čita, dok se središnji dio, pritom, napominjem samo u izrazu, zanemario.

Iz ročenog može se zaključiti: Misa, odnosno euharistija se služi i slavi; naglasak je na slavljenju, a slavi je sav okupljeni Božji narod. Tako je ona slavlje svih nazočnih koji su, ne promatrači ili publika, nego sudionici, odnosno i sami slavitelji euharistije.

Jelka Pavišić

OSVRTI

ZNANSTVENA OCJENA I DOBRI OBİČAJI

U svoime napisu *Prikaz ili odgovor na prikaz* (*Jezik*, XLI, str. 122-125) reagirao sam na tekst prof. Radoslava Katičića koji se odnosi na moju knjigu *Hrvatska skladnja* (usp. *Nova knjiga o sintaksi hrvatskoga književnog jezika*, *Jezik*, XLI, 57-62). U svome "utuku" na moju reakciju (*Nije prikaz nego ocjena*, *Jezik*, XLI, 23-32) Katičić servira stručnoj javnosti (na koju se stalno poziva) čitav niz, po mom sudu, posve neutemeljenih diskvalifikacija, pa i pravih objeda. Tako primjerice piše da precjenjujem "važnost svoje osobe", da mislim kako sam pametniji od drugih, da ne uviđam kako moje razmišljanje "ostaje nedoraslo svojem predmetu", da mi je "metodologija načelno naopaka", da sam se dobro osigurao da me "nitko ne može uhvatiti ni za glavu ni za rep", da sam pokazao kako ne znam što je nulta preoblika, "a time, dakako, i to da ne znam što je preoblika uopće", da svojem jezikoslovlju izdajem "uvjerljivu svjedodžbu siromaštva", da pokazujem "temeljno nerazumijevanje same naravi jezičnoga opisa kao modeliranja", da doprinosim "drobljenju i padu jezikoslovne metodologije", da prodajem rog za svijeću itd., itd.

Prepuštam spomenutoj stručnoj javnosti da prosudi jesu li ton i sadržaj moje reakcije zaslužili sve ove "počasti" kojima me obasipa prof. Katičić i sadrže li one "jezikoslovne razloge" za

koje njihov autor kaže da su toj javnosti jedino važni. Osobno sve te Katičićeve "znanstvene ocjene" primam kao tip "argumenata" za kojima se poseže kad su drugi na klimavim nogama. No pođimo (opet) redom.

1. U svojoj reakciji napisao sam kako mi se ne čini korektnim što u opširnu prikazu (ili, kako sada Katičić hoće, u znanstvenoj ocjeni) nijednom riječju nije spomenuta nijedna od rasprava koje po kvaliteti osobno rangiram na prvih pet mjesta (od ukupno petnaest koliko knjiga sadrži). Sada mi Katičić odgovara da tih rasprava nije spomenuo zato što im nije našao "ozbiljna prigovora", a to bi trebalo značiti da ih prihvaća i predstavlja (sic!) "svojim čitateljima kao vrijedan dio Pranjkoviceve knjige". Prihvaća se dakle i preporučuje čitateljima nešto o čemu se ne kaže ni jedna jedina riječ.

2. Napisao sam da se na osjećam krivim što sam posegnuo za naslovom u kojem se terminom *skladnja* priziva hrvatska jezikoslovna tradicija bez obzira na to što nisam napisao priručnik odnosno udžbenik sintakse, nego knjigu koja sadrži skup sintaktičkih rasprava. Međutim, to kako se ja sjećam, poučava me (ponovo) Katičić, ne zanima stručnu javnost, ali je, sudeći bar prema onome što u njegovu tekstu slijedi, zanima to kako ja ne znam "što se pri prizivanju Veberova naslova pristoji, a što ne", a to što ne znam, da ne bi bilo nikakve zabune, jest da se

“vrijedna tradicija potire profanacijom kada se jeftino poseže za njom”. Hvala lijepa na (još jednom) komplimentu!

3. Katičić opet ponavlja kako je moje razmišljanje “nedoraslo predmetu”, i to zato što taj predmet (tj. predmet kojim se bavim u knjizi) određujem kao svojevrstu (morfo)sintaksu, tj. sintaksu koja dijelom zahvaća i područje morfologije. On smatra da time samo želim pokazati kako sam “pametniji od drugih” i dodaje: “kao da morfološki status riječi i njihovih oblika igdje u sintaksi nije relevantan”. Pa naravno, relevantan jest, ali to ne znači da (taj status) prestaje biti morfološki. U sintaksi ima područja u kojima su morfološka svojstva proučavanih jedinica relevantna i područja u kojima ta svojstva nisu relevantna ili su relevantna u manjoj mjeri. Ako primjerice raspravljam o problematici priloga kao vrste riječi, onda je to područje u kojem su relevantne i morfologija i sintaksa (za priloge će npr. biti bitno i to što su nepromjenjive riječi, i to što se jedan dio njih može stupnjevati, ali i to što im je primarna funkcija adverbijalna), a ako raspravljam npr. o tipologiji zavisnosloženih rečenica, onda je to, recimo tako, sintaksa u užem smislu, sintaksa u kojoj morfološki podaci uglavnom nisu relevantni jer naprotiv nisu u igri (uzročnu rečenicu ne čini npr. takvom morfološki status riječi i oblika koji ulaze u njezin sastav). Što je tu toliko neobično i u čemu se ja tu pravim pametnijim od drugih – i dalje će za me ostati tajna.

4. Katičić, između ostaloga, piše i ovo: “zamišljanje je sintakse po razinama jedinica, kako je već dokazano, neodrživo”. Lijepo bih molio prof. Katičića da precizno navede tko je to, kada i gdje dokazao. Te bi mi informacije bile dragocjene.

5. U vezi s mojom pripadnošću ili nepripadnošću “Lászlovoj školi” Katičić piše i ovo: “Kako god okretali, Pranjковиću se ne može prištedjeti prigovor da se nije umio ili nije htio okoristiti onim što mu se pružalo na njegovu fakultetu, a sada, povrh svega, zagrađuje pristup tomu i drugima”. Kad je već o tome riječ, moram reći da sam se nastojao okoristiti svime što mi je bilo na raspolaganju, a pogotovo onim što mi se pružalo na Fakultetu. Ako u tome nisam uspio, ili nisam uspio u onoj mjeri koju Katičić smatra potrebnom, stvar je ili mogućnosti moga primanja ili mogućnosti davalaca. Kako je i jedno i drugo

viša sila, ni zbog toga se ne osjećam krivim. Što se pak tiče nekakvog “zagrađivanja” pristupa drugima, smatram to vrlo ozbiljnom objedom, pa bi Katičić bio dužan pojasniti kome sam to ja i kada zagrađivao pristup. (Ako je to mislio “figurativno”, figura mu nije osobito umjesna.)

6. Katičić nadalje smatra kako “treba Pranjkovića ozbiljno i odlučno zamoliti da poštedi stručnu javnost svojih idiosinkrazija i alergija prema profesoru Babiću”. Na to moram reći ovo: nije točno da sam alergičan na prof. Babića. Prema njemu sam, pogotovo prema njemu kao osobi, posve indiferentan. Nisam međutim indiferentan prema nekim njegovim stavovima i postupcima jer smatram da ozbiljno štete struci kojom se obojica bavimo. Kako ne bi bilo nedoumica oko toga na što mislim, neke ću od njih i ovdje spomenuti.

A) Smatrao sam svojom dužnošću reći (i to sam učinio) kako se nikako ne mogu složiti sa stavom prof. Babića prema kojemu nam treba “stupnjeviti pravopis”, tj. pravopis koji bi pretpostavljao postupan prijelaz od fonološkoga prema tzv. morfonološkome (ili, bolje, morfološko-tvorbenome). Ako uopće treba navoditi razloge, spomenut ću samo kako bi to značilo izradu novoga pravopisa svake 2-3 godine, a možda i češće.

B) U cijelosti smatram promašenom ideju prof. Babića da organizira, i to kao glavni urednik časopisa *Jezik*, “priredbu” na kojoj se bira riječ (mis!) godine i njezine pratilje te nagrada dodjeljuje jezikoslovcu zato što je izmislio više od 400 novih riječi!?

C) Nikada se nisam slagao niti ću se ikada složiti s javno (u dnevnim novinama) iznijetim stavom prof. Babića prema kojemu svoj jezik treba da učinimo što različitim od srpskoga, i to zato što mislim da je pogubno bilo koji jezik činiti različitim od bilo kojeg drugog jezika kao što je pogubno činiti ga sličnijim bilo kojemu drugom jeziku.

D) Ne slažem se, i to često, ni s Babićevim načinom argumentiranja. Da ne idemo dalje, uzмимо za primjer njegov napis objavljen u istom broju *Jezika* u kojem i Katičićev odgovor meni pod naslovom *Primjedbe na primjedbe o Hrvatskome pravopisu* (usp. *Jezik*, XLII, str. 18-21). Tu Babić na prigovor izvjesnog g. Klabučara, po mom sudu posve opravdan i utemeljen, u vezi s pisanjem *ne ću*, koje novi pravopis dopušta,

iznosi ove argumente.

1. Ako se piše *ne ću*, “onda je u pravilima o pisanju niječnice ispred glagola jedno nabranje manje” (pravopisci su po toj logici mogli uvesti i pisanje *ni sam* odnosno *ne mam*, pa ne bi bilo nikakva “nabranja”!).

2. Neki su istaknuti književnici (ne kaže se ni koji ni kada...) “rekli da nikada *ne će* napisati *neću*”.

3. “Promatrajući kako se ta veza (sic!) piše, zapazili smo da se rastavljeno pisanje u novoj hrvatskoj slobodi širi sve više [...]”.

Treba li ovakvim “argumentima” ikakva komentara!?

7. U svom sam odgovoru na Katičićev prikaz odnosno ocjenu napisao da sam u posljednjih nekoliko godina pregledao više od dvadesetak različitih priručnika suvremenoga ruskog jezika te da nisam našao ni jednoga u kojem ne bi bile obrađene tzv. bezvezničke složene rečenice, uključujući i zavisne. Kako bi me uhvatio u laži (kaže da sam ja mislio kako će se to primiti zdravo za gotovo), Katičić sada navodi čak deset originalnih citata iz priručnika kojima sam se i ja služio. Čini pritom samo jednu nekorektnost za koju moram reći da je od Katičića nikako nisam očekivao: svi su citati nažalost s pogrešnih mjesta! Svi oni naime potječu iz poglavlja pod naslovima *Složnopolodčinennoe predloženie*, a pod tim se naslovima u svim tim priručnicima podrazumijevaju isključivo zavisnosložene rečenice s veznicima!! Složene rečenice bez veznika obrađuju se u svim tim djelima u posebnom poglavlju koje najčešće ima naslov *Bessojuznoe složnoe predloženie* ili *Bessojuznye složnye predloženiija*. Iz tih poglavlja Katičić ne samo da ne navodi nijednoga citata (navodi samo stranice) nego se čuva da ne spomene ni naslove. Spominje doduše *bessojuzie* i *bessojuznoe oformlenije*, ali su ti termini neusporedivo rjeđi nego spomenuti. Tako je npr. već u prvom priručniku sintakse koji spominje (N. S. Valgina, *Sintaksis sovremennogo ruskogo jazyka*, Moskva, 1978) Katičić na 361. str. morao zapaziti naslov: *Bessojuznoe složnoe predloženie*. Također je morao zapaziti da se na str. 364. istog priručnika te rečenice dijele na: 1. *predloženiija so strukturno-obuslovlennym i častjami* i 2. *preloženiija so strukturno-neobuslovlennymi častjami*, što je posve analogno mome pristupu asindetskim rečenicama u hrvatskome jeziku (na više mjesta

naime izrijekom upozoravam na to da je zavisnost asindetskih rečenica bitno drukčije naravi nego zavisnost vezničkih). Zato nikako ne može biti istina da “Valgina o pitanju zavisnosloženih rečenica bez veznika misli upravo ono što i ja (tj. Katičić) o tome mislim”. Tome su bar dva razloga. Prvo, Katičić o takvim rečenicama u svojoj *Sintaksi* uopće ne govori ili, da budem precizniji, govori u t. 442 koju čine ova četiri retka: “Nezavisnosložena rečenica s veznicima zove se *sindetska*, a kada je bez veznika, zove se *asindetska*. Ti termini dolaze od grčkih riječi *syndeton* ‘povezano’ i *asyndeton* ‘nepovezano’. Asindetska rečenica zove se još i *rečenični niz* (t. 431)”.

Valgina, nasuprot tome, govori o takvim rečenicama u posebnom poglavlju. Drugo, ona izrijekom govori o asindetskim rečenicama sa strukturno uvjetovanim dijelovima, a Katičić misli da “nema ni riječi o sintaktičkom zavisnom odnosu tih dijelova, nego samo o semantičkim odnosima”. Štoviše, on tvrdi da upravo tako misli i Valgina i ako u njezinoj knjizi, kao što se vidi, stoji nešto posve drugo. Naime, ako govori o strukturno uvjetovanim asindetskim rečenicama, onda je izvjesno da ne govori o semantičkim odnosima jer je strukturna uvjetovanost, bar koliko je meni poznato, uvijek bila problem sintakse, a ne semantike.

Vrlo je slično, ili čak eksplicitnije, i u drugim priručnicima koje Katičić spominje (zato neka slobodno iz njih citira, ali iz poglavlja u kojima je riječ o predmetu našega spora, tj. iz poglavlja o asindetskim složenim rečenicama), a da ne govorim o onima koje ne spominje, a takav je npr. *Sovremennyj russkij literaturny jazyk II* A. N. Gvozdeva (Moskva, 1958), koji se upotrebljavao (a vjerujem da je tako i danas) kao obavezni priručnik sintakse i na našoj zagrebačkoj rusistici. U njemu se naime o asindetskim zavisnosloženim rečenicama govori i izrijekom, i to pod nedvosmislenim naslovom *Bessojuznye složnopolodčinennye predloženiija*, dakle *Bezvezničke (asindetske) zavisnosložene rečenice* (str. 254-265). Štoviše, takve se rečenice dijele u čak deset skupina, a i ta je podjela zasnovana na sintaktičkim, a ne na semantičkim kriterijima.

8. Katičić sada priznaje kako nigdje nisam napisao da valencija glagolskih imenica nema veze s glagolskom valentnošću, ali tvrdi da sam “svoj opis zasnovao kao da je to tako” te da je gomilanje imeničkih valencija “bez osvrtanja na

gomilanje imeničkih valencija “bez osvrtnja na njihove podudarnosti i nepodudarnosti besmisljeno i negospodarno”. Moram reći da ni to naprosto nije točno jer se u raspravi upozorava na to kako se npr. akuzativ uz glagol (*čitan knjigu*) mijenja u genitiv ako se koji glagolski oblik preobliči u glagolsku imenicu (*čitanje knjige*), a da su npr. za razliku od genitivnih “instrumentalni aktanti [su] u načelu i aktanti imenica i aktanti glagola od kojih su imenice izvedene, usp. *baviti se politikom* i *bavljenje politikom* (Hrvatska skladnja, str. 48).

9. Svoje mišljenje o terminologiji u mojoj knjizi Katičić sada prilično ublažava, pa više ne govori o “zoološkom vrtu terminološke egzotike”, nego priziva latinsko umovanje o ukusima. Sada međutim tvrdi da se razmećem učenošću zato što npr. rabim termin *relativizator* (a ne *odnosnik*, kako bi htio Babić, ili *odnosna riječ*, kako mi sada predlaže Katičić). Nije međutim riječ ni o razmetanju ni o slijepom povodanju za generativistima (što mi također predbacuje), nego o tome da taj i slične termine upotrebljavam zato što mi se čini(lo) da su mi (bili) potrebni. Termin relativizator bio mi je npr. potreban jer znači “onaj koji relativizira, tj. koji stavlja u odnos”. *Odnosnik* je novotvorenica koja nema nikakve tradicije niti ima ikakva određena značenja (može značiti i “onaj koji je u odnosu” i “onaj koji se odnosi” i “onaj kojim se uspostavlja odnos” itd.), a *odnosna riječ* prije je riječ koja se na što odnosi nego riječ koja (što) stavlja u odnos.

10. Pri kraju svoga napisa Katičić mi impunitira kako mislim da sam, pišući svojedobno o njegovoj *Sintaksi*, “stekao pravo da sada bude[m] nedodirljiv za moje kritičke primjedbe i metodološke zamjerke njegovoj knjizi”. O tome međutim nema ni govora. Katičić o mojoj knjizi može pisati što hoće, gdje hoće i koliko hoće (uostalom kao i ja o njegovoj), ali mi nema razloga (pa ni prava) prigovarati što sam informirao i/ili podsjetio čitatelje na činjenicu da sam o nekim pitanjima kojih se dotiče u svojoj ocjeni pisao prikazujući njegovu *Sintaksu*. Mislio sam naime da će čitatelji odnosno stručna javnost dobiti potpuniju sliku i o ovom našem dopisivanju i o njegovu predmetu ako uzmu u obzir i moj prikaz. A što se samoga toga prikaza tiče, moram reći da nisam ni znao “kako sam prije dosta godina u nekoliko prilika pokazao temelj-

no nerazumijevanje nekih strana moje (tj. Katičićeve) *Sintakse*”. O toj knjizi nisam naime nigdje ništa drugo ni govorio ni pokazivao osim onoga što sam javno napisao (usp. *Jezik*, XXXVI, br. 1-2) pa molim Katičića da me, unatoč poodmaklu vremenu, obavijesti u čemu se sastoji to moje “temeljno nerazumijevanje”.

I za kraj još samo ovo: sudeći prema onome što je napisao u svome “utuku” *Nije prikaz nego ocjena* nisam baš siguran da je prof. Katičić najpoznavaniji da me podsjeća na red i dobre običaje.

Ivo Pranjković

UREDNIŠTVU ČASOPISA JEZIK!

Hvaljujem vam što ste, tražeći kako ćete najispravnije izaći na kraj s polemikom koju je Ivo Pranjković pokrenuo u vezi s mojom ocjenom njegove *Hrvatske skladnje*, ovaj njegov odgovor poslali i meni da vam kažem kako ja stojim prema tomu. O znanstvenim pitanjima koja su pokrenuta u toj polemici rečeno je već sve što se imalo reći. Nastavak joj je stoga slabo zanimljiv. A da biste razumjeli kako ja stojim prema eventualnom odgovaranju na ovaj drugi Pranjkovićev utuk, moram vam predočiti kako on tu postupa.

Najprije je ispisao i poredao jedan uz drugi moje negativne sudove, a argumente kojima su potkrijepljeni ostavio je u mojim tekstovima. Time želi u čitatelja pobuditi dojam kao da je zasut neargumentiranim negativnim sudovima. A onda te sudove proglašava argumentima i kaže da su klimavi, onakvi za kakvima se poseže kad nema boljih.

Dalje razlaže po točkama. Pri tome ne kazuje ništa nova, tek to da ostaje pri svojem bez obzira na moje argumente. Uz to me nastoji prikazati čitateljima u lošem svjetlu.

Istina je da je on u svojem prilogu o imenskim valencijama tu i tamo spominjao i suodnos između imenskih i glagolskih valencija, ali ja cijenim da je sav opis trebalo zasnovati upravo na tome i kritiziram što nije učinjeno tako.

Na moj poziv da napokon prestane zamarati stručnu javnost svojom alergijom na profesora Babića odgovara tako da iznosi sve točke u kojima se s njim ne slaže. U svakoj pojedinoj od njih on može imati pravo ili ne imati, ja se s njime mogu složiti ili ne mogu, ali to s predmetom